

Vägen till förtroende

Forskningschefen, fil dr Thede Palm analyserar några finska problem med utgångspunkt från en mycket intressant bok av Max Jakobson, Finlands ambassadör i FN. Han framhåller att misstroendet i Moskva mot Finland går tillbaka till 1918 och att det förstärktes genom Lapporörelsen. Men efter 1944 har Finland anpassat sig till sovjetiska önskemål. Det ligger ingen kritik i att konstatera detta, säger han. Ett lands utrikespolitik måste föras efter vad som är till bästa nytta och skydd för det självt.

Om man hamnar med sin båt i en fors, skall man ro medströms. Det är det enda sättet att få in båten i lugnt vatten. Anvisningen synes god, särskilt för en stadsmänniska som endast sällan kommer i situationen att behöva tillämpa den. Men äventyret i forsen, och sättet att taga sig ur, kan också brukas bildligt. Så gör den finske ambassadören Max Jakobson i sin bok "Egna vägar. Studier i Finlands utrikespolitik efter andra världskriget" (Norstedts förlag 1968. Pris 26 kr.) Just så har enligt honom Finland klarat sig ur storpolitikens sk virvlar. Finland har inte drivit hit och dit och hur som helst. Den lilla finska farkosten har följt med strömmen, men den har styrts under tiden. Det ser inte heroiskt ut för den som står på stranden och tittar på. Men landet har överlevt.

Att man lyckats med detta, som för många tyckts ha varit ett konststycke, beror enligt Jakobson på två förhållanden. Finland har helt och hållet fått klara sig självt och dessutom haft överlägset skickliga styrmän. Väl att märka, detta gäller endast efter andra världskriget. Fram till och under detta klara man sig visserligen, men man hade ej tillgång till president Paasikivi eller, vilket för Jakobson är viktigare, till president Kekkonen.

I själva verket finner man att finsk utrikespolitik under landets 50-åriga självständighet åtminstone vid två tillfällen på ett ödesdigert sätt styrts i fel strömfåra. Första gången var redan

1918. Annu på hösten detta år, några månader före Tysklands sammanbrott, felbedömde Finlands regering till den grad det världspolitiska läget, att den lät välja en tysk prins till Finlands konung i tro att landet därigenom skulle kunna tillförsäkra sig ett fortsatt och framtida stöd från Tyskland. Resultatet blev bland annat att USA och Storbritannien dröjde med att erkänna Finland. Värre var att Sovjetunionen, som erkänt Finland från ingången av 1918 och gjort detta som första land i världen, kunde hänvisa till att den nya grannstaten från början utvecklade sig i protysk och antirysk riktning. Det hör numera ej till saken, om samma inställning verkligen förblev till långt in på 1940-talet eller ej. På ryskt håll har man kunnat datera dess början till 1918.

Det är sannolikt att Lapporörelsen, som man inte hör mycket talas om och som inte heller Jakobson nämner, bidrog till att vid 30-talets början stärka den ryska misstron. Denna måste ytterligare ha underblåsts av landsflyktiga finska kommunister, av vilka den mest kände, Kuusinen, hade ett betydande inflytande och av ryssarna sattes i spetsen för marionettregeringen i Terijoki 1939. Men Lapporörelsens betydelse i detta sammanhang har förmodligen underskattats. Det ligger bara åtta år emellan dess höjdpunkt och vinterkriget.

Fortsättningskriget 1941

Den andra gången när Finland långt mera tydligt hamnade på fel sida var

1941, då landet vid Hitlertysklands sida angrep Sovjetunionen. Det finns många förklaringar till att så skedde. Några av dem är hållbara. Ryssarna hade efter fredsslutet i mars 1940, efter vinterkriget, visat sig allt annat än storsinta mot en slagen fiende. Ständig miss-tänksamhet, ständiga intrång i Finlands inre angelägenheter, direkt orättfärdiga påtryckningar såsom ifråga om äganderätten till nickelgruvorna i Petsamoområdet, allt samverkade till att skapa en desperat inställning på finskt håll. Vad ryssarna inte lyckats vinna genom kriget, tycktes de söka erövra under freden. Så kan man, om man vill, rättfärdiga fortsättningskriget. Men man kan knappast göra som Jakobson. Han försöker fasthålla vid det ofta upprepade påståendet att regeringen egentligen inte ville kriget utan önskade hålla Finland neutralt, trots tyskarnas angrepp. Mot bakgrunden av att mobiliseringen av armén genomförts någon vecka före krigsutbrottet, verkar denna historieskrivning föga övertygande. Och även om åtgärden skulle kunna tolkas som ett bevis på regeringens förutseende och goda utrikespolitiska bedömningsförmåga, kvarstår ändå beslutet att underställa finska förband i Lappmarken den tyska befälhavaren general Falkenhorst. Beslutet fattades nämligen före krigsutbrottet.

Det är på tiden att avliva myten om de fredliga finnarna som mot sin vilja av den onde Hitler drevs in i kriget 1941. Finlands förmåga att hävda sin

självständighet har dokumenterats så många gånger, att det är ytterst osannolikt att den skulle ha svikit just då. Utomordentligt starkt provocerade av ryssarna gick finnarna in i det så kallade fortsättningskriget, i första hand i avsikt att återvinna vad de förlorat 1940, i andra hand för att skaka av sig ett ryskt hot som kändes kvävande. Vad de gjorde visade sig vara ett politiskt misstag, vilket de senare fått betala.

Om hur denna betalning erlagts och om hur förhållandet mellan gäldenär och fordringsägare gestaltat sig handlar huvuddelen av Jakobsons bok, och man är tacksam för hans ytterst kyliga och genomträngande analyser. Ämnet är aktuellt inte minst nu, i Nordeks tider. Emellertid är boken från början skriven för att klarlägga Finlands läge för anglosachsisk publik, och därför har tydligen en viss tillrättaläggning befunnits nödvändig. Fullt så ensamt som det här framställes har Finland inte varit. Men som svensk är man kanske alltför benägen att hoppas på något litet erkännande av gjorda tjänster. Krigsskadeståndet erlades som bekant snabbt och effektivt, men utan den svenska ekonomiska hjälpen hade det knappast lyckats på samma tid.

Biståndspakten

Sättet för betalningen av krigsskadeståndet var Finlands första steg på den väg, som var nödvändig för att bygga upp ett förtroende mellan Finland och Sovjetunionen. Att flera steg krävdes vi-

sade sig efterhand. Fördraget om ömsesidigt bistånd av år 1948 blev visserligen till slut utformat på ett för Finland tillfredsställande sätt — politiska konsultationer skulle föregå militär hjälp, den senare skulle ej vara automatisk — men det väsentliga med denna pakt var hur den kom till och hur den blivit utnyttjad. Den påtvingades Finland. Där var den önskad, där fanns ingen resonans för den. Trots detta kände sig statsledningen tvungen att acceptera den, och det hör till de förnämsta minnena av president Paasikivi hur han under fördröjande former kom hela proceduren kring paktens avslutande att framstå som om två likaberättigade parter gemensamt hade nått fram till ett för båda sidor gott resultat. Så var alltså inte förhållandet. Detta demonstrerades genom det ryska sättet att utnyttja paktens 1961.

Ryssarna begärde i oktober detta år högst oväntat konsultationer enligt paktens, fastän några objektiva skäl härtill ej förelåg. Vad som blev resultatet av denna begäran var först en avsevärd oro i Finland och ryktesspridning om ett förestående rysk militärt överfall, vidare att en förtjänt högre ämbetsman som i demokratisk ordning ställt upp som presidentkandidat ansåg sig i landets intresse böra avstå från att fullfölja sin kandidatur, och slutligen att president Kekkonen, ensam kvarstående kandidat, säkrade sitt omval med höga röstsiffror sedan han begivit sig till Novosibirsk och hos hr Chrustjov utverkat att den

ryska begäran skulle återtagas. Ett rykte, som då var i svang, att någon form av underhandsavtal skulle ha förelegat om hela proceduren för att på så sätt säkra president Kekkonens val, var säkert felaktigt; det är betecknande för stämningen att det kom ut. Som förklaring räcker, att Moskva önskade få presidenten omvald och tydligt talade om detta, utan alla subtiliteter. Den grovhuggna iscensättningen föreföll vara signerad med Chrustjovs namn.

Ryssarna demonstrerade sin tilltro till Finlands president men samtidigt sin misstro till finska folkets förmåga att välja president. Detta var allvarligt nog, men kunde ha varit värre. Vad som formellt såg ut som en utrikespolitisk framstöt var visserligen en inblandning i Finlands inre angelägenheter. Men tjugo år är ingen lång tid i rysk politik, och på tjugo år hade i alla fall Finland fått sin utrikespolitiska kurs godkänd och trodd. Den hade av två presidenter lagts så att den ej skulle kollidera med den sovjetryska.

Finland och Nordek

Det finns ingenting nedsättande i att konstatera detta faktum. Ett lands utrikespolitik måste föras på det sätt som bedöms säkrast och bäst för landet självt. Man har lika litet anledning att opponera sig emot att finsk utrikespolitik tar all hänsyn till grannen i öster som att ogilla att det i Sovjetunionen höjs kritiska röster mot Finlands anslutning till Nordek, nämligen om Sov-

jetunionen därigenom skulle avstå från någon av de fördelar, som landet har sig tillförsäkrat som mest gynnad nation i sitt handelsutbyte med Finland. Det vore föga rimligt att begära att Sovjetunionen skulle betala för det nordiska samarbetet. Oroande skulle endast vara om Sovjetunionen satte sig emot Finlands medverkan i Nordek av andra skäl än handelspolitiska. Nu finns lyckligtvis ingen anledning att vänta detta. Finland kunde genom ett speciellt arrangemang komma med i Efta, och då förefaller Nordek än mera oskyldigt.

Skillnaden mellan Finlands och de övriga nordiska ländernas agerande i en ekonomisk fråga som denna är att Finland måste utöver sin handelspolitiska fördel se till att behålla det förtroende, det förvärvat hos Sovjetunionens regering. Samma rutin gäller flera frågor, ej bara de rent ekonomiska. Uppenbarligen innebär förhållandet betydande belastningar för finska statsmän, ej minst då på presidenten själv. Kanske hade president Paasikivi, genom sin ålder och sin naturliga värdighet och genom att gränserna för eventuella påtryckningar med tiden har en benägenhet att suddas ut och att vidgas, en lättare uppgift än den nuvarande presidenten. Men så hade han heller aldrig lagt fram någon Kekkonenplan.

Om Sovjetunionen alltså ställer vissa förtroendekrav på Finland, bör omvänt Finland ha anledning att fråga vilket förtroende det självt kan ha för Sovjet-

unionen. Här kom Tjeckoslovakienkrisen i augusti 1968 som en chock. Om man i Moskva kunde tillåta sig att med militärt våld besätta en till och med mycket vänskaplig makts territorium, därför att man där börjat föra en friare, men dock kommunistiskt ledd inrikespolitik, vad skulle inte en dag, eller en natt, kunna hända med Finland? Frågan ställdes, med full rätt. Men en parallell mellan Tjeckoslovakien och Finland går ej att dra. Det förra landet tillhör Warszawapakten, och dess nya

kommunism började få en stark bismak av titoism. Den var därmed ideologiskt oacceptabel, och paktens militära ledning bedömde att den kunde underminera paktens styrka. Finland tillhör ingen militärpakt. Och detta att Finland inte är kommunistiskt, förefaller, så underligt det än kan låta, vara ett skydd för dess formella självständighet. Ett kommunistiskt Finland skulle snart komma att tillhöra en centralt ledd grupp av stater, och därmed vore dess frihet förlorad.

SOVJETUNIONEN

Nu som i Djingis Khans tidevarv gälla om Ryssland Hjärnes ord: "När den egna viljan och styrkan ej räcka till att binda sig själva, då kommer det oundgängliga bandet från annat håll. Slavisk frihet, som gärna utmynnar i kosackiskt självsvald, slår lika lätt över i asiatiskt förtryck."

Svensk Tidskrift 1929